

'i hotau fāmilī, kaungāme'á mo hotau kāingá. Ko 'etau fakahoko 'eni 'a e ngāue 'ofa 'i he'etau hoko ko ha kau ākongā mo'oni 'o Sisū Kalaisí.

"Pea 'e fakakātoa 'i hono 'aó 'a e ngaahi kakai kotoa pē: pea 'e vahe ua 'e ia 'a kinautolu 'o hangē ko e vahe 'i 'e he tauhisipí 'a 'ene sipí mei he kosí:

"Pea 'e tuku 'e ia 'a e fanga sipí ki hono nima to'omata'ú, ka ko e fanga kosí ki he to'ohemá.

"Pea 'e toki pehē 'e he Tu'í kiate kinautolu 'i hono nima to'omata'ú, Ha'u 'a kimoutolu kuo monū'ia 'i he'eku Tamaí, 'o ma'u 'a e pule'anga kuo teu mo'omoutolu talu mei he kamata'anga 'o māmaní:

"He na'á ku fiekaia, pea na'a mou foaki 'a e me'akai kiate au; na'á ku feinua pea na'a mou foaki 'a e inu kiate au; ko e muli au pea na'a mou fakaafe 'i au:

"Telefua pea na'a mou fakakofu 'i au: na'á ku mahaki pea na'a mou 'a'ahi mai kiate au: na'á ku 'i he fale fakapōpulá pea na'a mou ha'u kiate au.

"Pea 'e toki lea 'a e mā'oni'oni 'o pehēange kiate ia, 'Eiki na'a mau mamata kiate koe 'anefē 'okú ke fiekaia, pea mau fafanga 'i koe? pea feinua pea mau foaki 'a e inu kiate koe?

"Na'a mau mamata kiate koe 'anefē ko e muli pea mau fakaafe 'i koé? pe telefua pea mau fakakofu 'i koe?

"Pe na'a mau mamata kiate koe 'anefē 'okú ke mahaki pe 'i he fale fakapōpulá pea mau 'alu atu kiate koé?

"Pea 'e lea 'a e Tu'í 'o pehē ange kiate kinautolu, Ko 'eku tala mo'oni atu kiate kimoutolu, ko e me'a 'i ho'omou fai ia ki ha taha 'oku kihí 'i sí 'i hifo 'i hoku kāingá ni, ko ho'omou fai ia kiate aú."

'Oku ou lotua te tau fai pehē, 'i he huafa 'o Sisū Kalaisí, 'ēmeni. ■

MA'U'ANGA FAKAMATALÁ

1. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 18:10, 15; tānaki atu e fakamamafá.
2. Vakai ki he Fakahinohino ki he Fofolofá, "Soul"; scriptures.lds.org.
3. Linda K. Burton, "Tomu'a Sio, Pea Tokoni," *Liahona*, Nōvema 2012, 78.
4. Luke 10:37.
5. Alexander B. Morrison, "Nourish the Flock of Christ," *Ensign*, May 1992, 13.
6. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 1:23.
7. Mātiu 4:19.
8. 'Opataia 1:21.
9. Mātiu 25:32–40.

Fai 'e 'Eletā Larry S. Kacher
'O e Kau Fitungofulú

Fili Fakapotopoto

*Sivisivi 'i ho'omou ngaahi filí 'aki homou fehu 'i loto pē,
"Oku tu'u ta'eue'ia nai 'eku filí 'i he kelekele lelei 'o e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisí?"*

Kāinga, 'oku kaunga lahi e ngaahi filí 'oku tau fakahoko 'i he mo'ui ní ki hotau hala ki he mo'ui ta'engatá. 'Oku 'i ai ha mālohi 'oku tau lava 'o mamata ki ai, pea ni'ihí 'oku 'ikai. Na'á ku ako 'a e tefito 'i mo'oni mahu'ingá ni 'i ha 'usia fakatautaha he ta'u 'e nima nai kuohilí 'i ha founga ne mei fakatu'utāmaki 'aupito 'a hono ngaahi nunu'á.

Na'á mau fononga atu mo e fāmilí mo ha kaungāme'a ki he feitu'u fakatonga 'o 'Omaní. Na'á mau fakakaukau ke mau ki'i fakamokomoko 'i he matātahi 'i he matāfanga 'o e 'Ōseni 'Initiá. Taimi nounou 'emau a'u atú, ne kole mai hoku 'ofefine ta'u 16 ko Nelí ke 'alu 'o kaukau tahi 'i he ki'i feitu'u na'á ne pehē 'oku lau 'one'one. Koe'uhí ne ki'i houhou e tahí mo 'eku fakakaukau 'oku ngali 'au 'a e tahí, ne u talaange te u 'uluaki vakai 'i ia.

Ne u ui ki hoku uaifí hili ha ki'i taimi sí 'i 'o 'eke pe 'oku ou ofi nai ki he lau 'one'oné. Na'á ne tali mai, "Kuo ke 'osi fakalaka koe ai." Na'e 'ikai te u fakatokanga 'i hono 'ave au 'e he "au mālohi"¹ mo e vave ange 'eku 'auhia atu ki tahí.

Na'e 'ikai te u 'ilo 'a e me'a ke faí. Ko e me'a pē ne u fakakaukau ki ai, ke u tafoki 'o kakau ki 'uta. Ko e me'a hala 'aupito ia ke faí. Ne u ongo 'i 'oku

siva 'eku 'amanakí. Ne fusi atu au ki he lolotó 'e ha mālohi na'e 'ikai te u lava 'o mapule'i. Ko e me'a na'e toe kovi 'akí ko e muimui mai hoku uaifí 'iate au, 'i he'ene falala na'á ku fai 'a e fili totonú.

Kāinga ne u pehē he'ikai te u mo'ui pea koe'uhí ko e fili na'á ku fakahokó, 'e mole ai mo e mo'ui hoku uaifí. Hili ha feinga lahi mo'oni mo 'eku tui ne 'i ai 'a e tokoni fakalangí, ne tu'u homa va'é 'i ha lau 'one'one pea lava 'o ma foki mo'ui ki homa 'ofefiné mo e kaungāme'á.

'Oku lahi 'a e ngaahi ta'au 'i he mo'ui fakamatelié ni—ko e ni'ihí 'oku lelei, pea ni'ihí 'oku 'ikai. Na'e ako 'i e Palesiteni Sipenisā W. Kimipolo 'oku 'i ai ha ngaahi ivi mālohi 'i he'etau mo'uí hangē ko e mālohi 'o e 'au 'i 'osení.² 'Oku mo'oni 'a e ngaahi ivi mālohi ko 'ení. 'Oku totonu ke 'oua na'a tau tukunoa 'i ia.

Tuku ke u vahevahe atu ha mālohi 'e taha, ko ha mālohi fakalangi, kuo hoko ko ha tāpuaki lahi 'i he'eku mo'uí. Ko ha papi ului au ki he Siasí. Kimu'a peá u toki papitaisó, ne u taumu'a ke u [hoko ko ha tangata] sikí, pea hili e ako ma'olungá, ne u hiki leva ki 'Iulope ke fai 'ení. Hili ha ngaahi māhina lahi 'o e mo'uí ne ngali fakafiemalié, ne u ongo 'i 'oku fie ma'u

ke u hiki. Ne 'ikai mahino he taimi ko iá, 'a e tupu'anga 'o e ongo ko 'ení, ka na'á ku muimui ki ai. Ne u iku ai mo hoku kaungāme'a 'e ni'ihi ki Polovo, 'Tutā, pea na'e 'ikai foki ke mau siasi.

'I he'eku nofo 'i Polovó ne u fe'aulaki mo ha kakai ne kehe 'aupito 'enau tō'onga mo'uí meiate au. Na'e kamata ke u lata kiate kinautolu ne-ongo na'e 'ikai te u 'ilo hono 'uhingá. 'I he kamatá, na'á ku fakasitu'a'i e ngaahi ongo ko iá, ka na'e vave 'eku ma'u 'a e fa'ahinga nonga mo e fie-mālie na'e te'eki ke u ongo'i kimu'a. Ne kamata ke u sai'ia 'i ha mālohi kehe—'a ia na'á ne 'omi kiate au ha mahino ki ha Tamai Hevani 'ofa pea mo Hono 'Alo ko Sisū Kalaisí,

Ne u papitaiso mo hoku kaungāme'á 'i he 1972. Ne 'omi 'e he mālohi fo'ou ko 'eni ne u fili ke muimui aí, 'a ia ko e ongoongolelei 'o Sisū Kalaisí, ha fakahinohino mo ha 'uhinga ki he'eku mo'uí. Ka na'e 'ikai hoko ia ta'e 'i ai ha faingata'a. Na'e fo'ou kiate au 'a e me'a kotoa. Ne u ongo'i hē mo puputu'u. Na'e lahi e ngaahi fehu'i mo e fakatanga mei hoku kaungāme'á mo e fāmīlī fakatou'osi.

Na'e fie ma'u ke u fai ha fili. Ne fakatupu veiveiua mo puputu'u 'enau ngaahi fehu'í. Na'e mahu'inga 'a e fili ne fakahokó. Te u ma'u 'i fē ha tali? Ne tokolahi e ni'ihi ne nau feinga ke fakaloto'i au 'oku hala e fili ne u fakahokó—ko ha ngaahi "au mālohi" ke fusi atu au mei he mālohi 'oku fakanonga mo hoko ko e tupu'anga 'o 'eku fiefiá. Ne u ako ai 'a e tefito'i mo'oni 'oku 'i ai 'a e "fehangahangai 'i he me'a kotoa pē" mo e mahu'inga 'o 'eku fili pē ma'akú kae 'ikai tuku 'eku tau'ātaina ke filí ki he ni'ihi kehé.³

Ne u fehu'i loto pē, "Ko e hā te u tafoki ai mei he me'a kuó ne 'omi ha fakanonga lahi kiate au?" Hangē ko hono fakamanatu 'e he 'Eikí kia 'Ōliva Kautelē, "Ikai na'á ku lea 'aki 'a e fie-mālie ki ho 'atamaí 'i he me'á?"⁴ Na'e tatau 'eni mo e me'a ne u a'usiá. Ko ia, ne u tafoki 'i he loto vilitaki lahi ange, ki ha Tamai Hēvani 'ofa, ki he folofolá, mo ha kaungāme'a falala'anga.

Neongo iá, ne kei 'i ai pē mo e ngaahi fehu'i lahi na'e 'ikai te u lava 'o tali. Te u solova fēfē nai 'a e ngaahi

puputu'u 'oku nau fakatupú? Ke ta'ofi 'ene faka'auha 'a e nonga mo e fiefia ne u ma'ú, na'á ku fili ke tuku ia ki he tafa'akí 'i ha vaha'ataimi kau falala ki he taimi 'a e 'Eikí. Na'á ku ma'u 'a e nonga 'i He'ene na'ina'i ki he Pālofita ko Siosefá: "Vakai, ko e fānau iiki 'a kimoutolu, pea 'oku 'ikai te mou malava ke kātaki'i 'a e ngaahi me'a kotoa pē 'i he taimí ni; ka kuo pau ke mou tupulaki 'i he anga'ofa pea 'i he 'ilo'i 'o e mo'oní."⁵ Ne u fili ke 'oua na'a li'aki 'a e me'a ne u 'ilo 'oku mo'oní kae muimui 'i ha mālohi ta'e'iloa mo ta'epau—neongo 'ene ngalingali ko e "au mālohí". Ne u ako mei he lea 'a Palesiteni N. 'Eletoni Tená, "hono 'ikai faingofua mo lelei ange ke tali 'e he tangatá 'a e ngaahi mo'oni mahinongofua 'o e ongoongolelei . . . pea tali 'i he fa'a tui 'a e ngaahi me'a ko iá . . . 'oku 'ikai mahino kiate iá."⁶

'Oku 'uhinga nai 'eni 'oku 'ikai ha faingamālie ke fekumi 'i he loto fakamātoato? 'Eke ia ki he ki'i tamasi'i na'e kumihūfanga 'i ha vao'akau ko e fie 'ilo pe ko e fē 'i he ngaahi siasí te ne kau ki ai? Puke 'a e Tokāteline mo e Ngaahi Fuakavá pea 'ilo'i ko e lahi 'o e ngaahi fakahā 'i he lekooti fakalaumālié ni ko e ola 'o ha fekumi ki he mo'oní. Hangē ko ia ne ako 'e Siosefá, "Ka ai hamou taha 'oku masiva 'i he potó, ke kole 'e ia ki he 'Otuá, 'a ia 'okú ne foaki lahi ki he kakai kotoa pē, . . . pea 'e foaki ia kiate ia."⁷ Pea te tau ako 'a e "otu lea ki he 'otu lea, 'a e akonaki ki he akonaki,"⁸ 'i he faka'au ke tupulaki 'etau 'iló mo e potó, 'aki 'etau fehu'ia ha ngaahi fehu'i mahu'inga mo fekumi ki ha ngaahi tali fakalangi.

'Oku 'ikai ko e fehu'i pe "'Oku 'i ai nai ha faingamālie ki ha fekumi fakamātoato?" ka ko e "Te u ma'u

mei fē ‘a e mo‘oní he taimi ‘oku ‘i ai ha fehu‘i?” “Te u fakapotopoto nai ke pikitai ki he me‘a ‘oku ou ‘ilo ‘oku mo‘oní neongo ‘a e ngaahi fehu‘i ‘oku ou ma‘ú?” ‘Oku ou fakamo‘oni ‘oku ‘i ai e ma‘u‘anga ivi fakalangi—ko e Tokotaha ‘okú ne tōkaima‘ananga ‘a e me‘a kotoa pē—‘a e ngata‘angá mei he kamata‘angá. ‘Oku ‘i Hono ‘aó ‘a e me‘a kotoa pē.⁹ ‘Oku fakamo‘oni ‘a e folofolá ‘oku “‘ikai ke hā‘ele ‘a e ‘Otuá ‘i he ngaahi hā‘ele‘anga pikopiko, . . . pea ‘oku ‘ikai foki te ne fai ‘o kehe mei he me‘a kuó ne folofola‘akí.”¹⁰

‘Oku ‘ikai totonu ke tau fakakaukau ko kitautolu pē ‘oku kaunga ki ai ‘etau ngaahi filí. Ne ‘a‘ahi kimuí ni mai ha talavou ki hoku ‘apí. Ko e tangata laumālie lelei ‘eni, ka na‘á ku ongo‘i ‘oku ‘ikai kau kakato ki he ngaahi polokalama ‘o e Siasí. Na‘á ne vahevahe mai na‘e tupu hake pē ‘i ha ‘api na‘e uho ‘aki e ongoongolelei ‘o a‘u ki ha taimi na‘e movete ai e nofomali ‘ene ongomātu‘á ‘i ha ta‘efaitotonu ‘ene tamaí, ‘o iku ai ki he vete mali ‘o uesia kotoa e fānaú ‘o nau fehu‘ia ai e Siasí pea nau mavahe mei he mo‘oní. Ne mamahi hoku lotó ‘i he‘eku talanoa mo e tamai kei talavou ko ‘ení ne uesia ‘e he ngaahi fili ‘ene tamaí, pea ‘okú ne ‘ohake ha fānaú ‘o mavahe mei he ngaahi tāpuaki ‘o e ongoongolelei ‘o Sīsū Kalaisí.

Ne ‘i ai ha taimi ne ‘i ai ha fehu‘i ‘a ha tangata faivelenga ‘o e Siasí ‘o kau ki ha ngaahi tokāteline pau ‘o e Siasí. Na‘á ne fili ke fakafalala ki he ngaahi ma‘u‘anga fakamatala fakaemāmani lahí ke ma‘u ha ngaahi fakahinohino kae ‘ikai kole ki he Tamai Hēvaní ke ma‘u mei ai ha ngaahi tali. Na‘e tafoki hono lotó ki ha feitu‘u hala ‘i he‘ene feinga ke ma‘u ‘a e ngaahi langilangi ‘o e tangatá. Mahalo ne fakafiefia fakataimi kiate ia ‘a ‘ene hikisiá, ka na‘e motuhi ia mei he ngaahi mālohi ‘o e langí.¹¹ Na‘e ‘ikai te ne ma‘u ‘a e mo‘oní, ka na‘e mole ‘ene fakamo‘oní pehē foki ki he ni‘ihi tokolahi ‘o hono fāmílí.

Ne tō ‘a e ongo tangatá ki he tauhele ‘o e ‘au mālohí pea ‘auhia ai pē mo ha ni‘ihi kehe tokolahi.

‘I ha fakatātá kehe, ‘oku ou fakakaukau kia Lolo mo Lu‘isa Mila, ko

e ongomātu‘a hoku uaifí, neongo ‘a ‘ena masivesivá, na‘e ‘ikai ngata he‘ena fili ke ako‘i ‘a e tokāteline haohaoa ‘o e ongoongolelei ki he‘ena fānaú, ka ne na mo‘ui ‘aki ia he kotoa ‘ena mo‘uí. ‘I he‘ena fai iá, kuó na faitāpuekina ai hona hakó pea ‘i ai e fua ‘o e ongoongolelei mo e ‘amanaki ‘o e mo‘ui ta‘engatá.

Na‘e fokotu‘u ‘i hona ‘apí ha tukufakaholo ne faka‘apa‘apa‘i ai e lakanga fakataula‘eikí, pea fonu ‘i he ‘ofa mo e uoungataha, pea tataki ‘enau mo‘uí ‘e he ngaahi tefito‘i mo‘oni ‘o e ongoongolelei. Na‘e tā fakataha ‘e Lu‘isa mo Lolo ‘a e sippinga ‘o e mo‘uí ke muimui ‘i he founga ‘a Sīsū Kalaisí. Na‘e faingofua ki he fānaú ke nau ‘ilo ‘a e ngaahi fili lelei te ne ‘omi ‘a e nongá mo e fiefiá. Pea na‘a nau fili ki ai. Hangē ko e akonaki ‘a Palesiteni Kimipoló, “Kapau te tau lava ‘o fakatupu . . . ha tafe‘anga mālohi mo tu‘uma‘u ki ha taumu‘a ‘o e mo‘ui angatonú, ‘e lava ke ‘ave kitautolu mo ‘etau fānaú ki mu‘a, neongo ‘a e ngaahi matangi ‘o e faingata‘a‘iá, loto-mamahí, mo e ‘ahí‘ahí.”¹²

‘Oku mahu‘inga nai ‘etau ngaahi filí? ‘Okú ne uesia kitautolu pē? Kuo tau fokotu‘u nai ha hala pau ‘i he ta‘au ta‘engata ‘o e ongoongolelei kuo faka-foki maí?

‘Oku ‘i ai e me‘a ‘oku fakailifia kiate au. Fēfē nai kapau ko ‘eku tali ne fai ka Nelí ko e “‘Io, alu koe ‘o kaukau

he lau ‘one‘oné,” ‘i he ‘aho fakalata ko ia ‘i he mātatahi ‘o e ‘Oseni ‘Initiá? Pe ko ‘ene muimui mai mo ia ‘i he sippinga na‘á ku taá pea ‘ikai lava ia ‘o kakau foki ki ‘uta? Fēfē nai ka ne u mo‘ui ‘o ‘ilo ko e sippinga na‘á ku taá na‘e tafia atu ai ia ki he lolotó pea ‘ikai toe foki mai?

‘Oku mahu‘inga nai ‘a e ngaahi ‘au mālohi ‘oku tau muimui ki ai? ‘Oku mahu‘inga nai ‘etau tā sippinga lelei?

Kuo tāpuekina kitautolu ‘e he Tamai Hēvaní ‘aki ha ngaahi me‘afoaki fakalangi ‘o e Laumālie Mā‘oní‘oní ke tataki ‘etau filí. Kuó ne tala‘ofa mai te tau ma‘u ‘a e ngaahi ue‘i fakalaumālie mo e fakahā ‘i he taimi te tau mo‘ui taau ai ke ma‘u iá. ‘Oku ou fakaafe‘i kimoutolu ke mou faka‘aonga‘i ‘a e me‘afoaki fakalangí ni pea sivisivi‘i ho‘omou ngaahi filí ‘aki ha‘amou fehu‘i kiate kimoutolu pē, “‘Oku tu‘u ta‘eue‘ia nai ‘eku filí ‘i he kelekele lelei ‘o e ongoongolelei ‘o Sīsū Kalaisí?” ‘Oku ou fakaafe‘i kimoutolu ke mou fai ‘a e ngaahi liliu ‘oku fie ma‘ú, ‘o tatau pē ‘oku si‘i pe lahi, ke fakapapau‘i ‘okú ke ma‘u ‘a e ngaahi tāpuaki ta‘engata ‘o e palani ‘a e Tamai Hēvaní ma‘au mo e ni‘ihi ‘okú ke ‘ofa aí.

‘Oku ou fakamo‘oni ko Sīsū Kalaisí ko hotau Fakamo‘uí mo e Huhu‘i Iá. ‘Oku ou fakamo‘oni ‘oku toputapu mo mā‘oní‘oní ‘a e ngaahi fuakava kuo tau fakahoko mo Iá. Kuo pau ke ‘oua te tau me‘ava‘inga ‘aki e ngaahi me‘a toputapú.¹³ ‘Oku ou lotua ke tau faivelenga ma‘u ai pē ‘i he huafa ‘o Sīsū Kalaisí, ‘ēmeni. ■

MA‘U‘ANGA FAKAMATALÁ

1. Mata‘au: “ko ha tafe ia ‘a e vai/tahi ‘o faka-fepaki‘i e ngaahi ta‘au kehé, ‘o ngaue ai e tahi” (Dictionary.com).
2. Vakai, Spencer W. Kimball, “Ocean Currents and Family Influences,” *Ensign*, Nov. 1974, 110–13.
3. Vakai, 2 Nifai 2:11, 16.
4. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 6:23.
5. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 50:40.
6. N. Eldon Tanner, ‘i he Conference Report, Oct. 1968, 49.
7. Sēmisi 1:5.
8. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 98:12.
9. Vakai, Mōsese 1:6.
10. Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 3:2.
11. Vakai, Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 121:35–37.
12. Spencer W. Kimball, *Ensign*, Nov. 1974, 110.
13. Vakai, Tokāteline mo e Ngaahi Fuakava 6:12.